

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVASIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK:336.22:339.564:677(575.1)**

OTAXANOVA UMIDA OLIM QIZI

**TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA EKSPORT HAJMINI
OSHIRISHDA SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISH**

08.00.07 – “Moliya, pul muomalasi va kredit” ixtisosligi

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun
yozilgan**

DISSERTATSIYA

**Ilmiy rahbar: iqtisod fanlari
doktori, professor Yuldasheva.U.A**

Toshkent – 2025

KIRISH.....	3
1-BOB. TO‘QIMACHILIK KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA HUDUDLARNING INVESTITSION IMKONIYATLARINI OSHIRISHNING NAZARIY-TASHKILIIY ASOSLARI	11
1.1. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida to‘qimachilik korxonalarining tutgan o‘rni.....	11
1.2. Hududlarning investitsion imkoniyatlari va ularni baholash.....	22
1.3. To‘qimachilik korxonalarida eksport hajmini oshirish bo‘yicha xorij tajribasi.....	31
2-BOB. TO‘QIMACHILIK KORXONALARI IQTISODIY SAMARA DORLIGINI BAHOLASH VA HUDUDLARNING INVESTITSION IMKONIYATLARINI OSHIRISHNING TAHLILI.....	40
2.1. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida to‘qimachilik sanoat tarmog‘ining amaldagi holati tahlili.....	40
2.2. To‘qimachilik korxonalarida eksport hajmi va soliq yuki tahlili.....	52
2.3. Hududlarning investitsion imkoniyatlarini oshirish yo‘nalishlari ...	64
3-BOB. TO‘QIMACHILIK KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA HUDUDLARNING INVESTITSION IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI	79
3.1. To‘qimachilik korxonalarining iqtisodiy samaradorligi va innovatsion salohiyatini oshirish yo‘nalishlari.....	79
3.2. Hududlarning investitsion imkoniyatlarini oshirishda hududiy dasturlardan foydalanish masalalari	85
XULOSA VA TAKLIFLAR.....	101
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI	104

KIRISH

Dissertatsiya dolzarbligi va zarurati. Jahon miqyosida to'qimachilik mahsulotlariga bo'lgan talab, eksport salohiyatining ortishi, texnologiyalarni jalb etish orqali mehnat unumdorligi oshib bormoqda. Lekin shunga qaramasdan, ayrim mamlakatlarda ishlab chiqarish tarmog'i o'zining hududini to'qimachilik mahsulotlari bilan ta'minlay olmasligi, bandlikni esa talab darajada emasligi oqibatida bir qancha muammolar yuzaga kelmoqda. Umuman sanoat ishlab chiqarishining samaradorligi pasayib ketishi natijasida tashqi ta'minotga qaramligi o'sib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, PricewaterhouseCoopers tomonidan taqdim etilgan soliq tushumlari to'g'risida 2022/2023-yilda 55,167 mln, 2023/2024-yilda 70,964 mln, 2024/2025-yilda esa 82,304 mln AQSH dollarini (QQS 24%, shaxsiy daromad solig'i 24%, yuridik shaxslar daromad solig'i 14%, bojxona va aksiz solig'i 34%, mol-mulk solig'i 0,04% va boshqa soliqlar 4%) ko'rsatkichlarni tashkil etadi. Ushbu ko'rsatkichlardan kelib chiqib, "Jahon mamlakatlari, ular tomonidan olib borilayotgan soliq siyosati"da, soliq yukini optimallashtirish dolzarbligini anglatadi.

Jahon amaliyotida to'qimachilik korxonalari tomonidan eksport hajmini oshirish yuzasidan keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlarda, soliqlar va soliqqa tortish nazariyasi hamda uslubiyati, byudjetlararo munosabatlarni rivojlantirish istiqbollari, bundan tashqari, soliq raqobatidagi muammolari ochib berilgan. Tadqiqotlar natijalari ko'rsatilishicha, soliq siyosatining zamonaviy muammolari sharoitida byudjet konsolidasiyasini ta'minlash zarurati davlatning moliyaviy muammolarini hal qilishning eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda, soliq yukini munozaraliligi, uni aniqlash hamda tahlil qilish uslubiyati asosini nazariy jihatdan o'rganishning kamchiliklaridan dalolat beradi. Biroq, to'qimachilik korxonalari tomonidan eksport hajmini oshirishdagi muammolarining fundamental va amaliy ahamiyati, strategik iqtisodiy o'sishni ta'minlash zarurati bilan birga, soliq yukining mohiyati, baholash metodlari, shu jumladan to'qimachilik korxonalari tomonidan eksport hajmini oshirishda soliq yukini kamaytirish o'z yechimini topmagan.

O‘zbekiston Respublikasida to‘qimachilik sanoati barcha hududlarda keng tarqalgan va eng ko‘p ish o‘rinlariga ega bo‘lgan sohalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ushbu soha bo‘yicha 6 mingdan ziyod tashkilot mavjudligi, 570 mingdan ortiq kishilarni ish bilan ta‘minlamoqda. To‘qimachilik korxonalarini tashkil etish, qo‘shilgan qiymat solig‘ini bir kun muddatda qaytarish amaliyotini kengaytirish, eksportdan oldingi kreditlarni olishni soddalashtirish, mavjud moliyaviy resurslarni ajratish orqali mahalliy ishlab chiqarish mahsulotlar bo‘yicha yuzaga keladigan muammolarni o‘rganish lozim. Bu borada, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-sonli farmonida “To‘qimachilikda ip kalavani qayta ishlash darajasini 100 foizga yetkazish hamda yuqori sifatli matoga talabni qondirish uchun 400 ming tonna sun‘iy va aralash tola ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish” muhim vazifa etib belgilangan. Ta’kidlash joizki, milliy brendni tashkil etish, ularni xalqaro darajaga olib chiqish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni ko‘paytirishda soliqlardan imtiyozlar berish, soliq yukini optimallashtirish tadqiqot ishini dolzarbligini belgilab beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-iyundagi PF–5075-son “Mahalliy byudjetlarni shakllantirishda mahalliy davlat hokimiyati organlarining byudjet vakolatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil 26-sentyabrdagi PF–5837-son “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi PF–5468-son “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to‘g‘risida”, 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi farmonlari, 2019-yil 30-dekabrdagi PQ–4555-son “O‘zbekiston Respublikasining “2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2018-yil 26-iyundagi PQ–3802-son “Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil